

УДК 334.73.01(075)

DOI: <https://doi.org/10.46644/2708-1834/2021-04.5>**Зубков Р.С.**

доктор економічних наук,
професор кафедри підприємництва,
управління та адміністрування
*Миколаївський інститут розвитку людини
Університету «Україна»*

Zubkov Ruslan

*Mykolaiv Institute of Human Development
University «Ukraine»*

УДОСКОНАЛЕННЯ РОЗВИТКУ СИСТЕМИ КРЕДИТНИХ СПІЛОК УКРАЇНИ

IMPROVING THE DEVELOPMENT OF THE SYSTEM OF CREDIT UNIONS OF UKRAINE

Запропоновано теоретичні та практичні рекомендації щодо вдосконалення функціонування кредитних спілок в Україні. Визначено, що для підвищення конкурентоспроможності кредитним спілкам потрібно: змінити свою організаційну структуру і управління ризиками відповідно до умов економіки сільських територій; брати участь у регіональних і національних ініціативах, що можуть перерости в кооперативні організації; упровадити на державному та регіональному рівнях системи стабілізації та фінансового оздоровлення кредитних спілок; створити систему страхування та гарантування вкладів від фінансових ризиків; ініціювати створення бюро кредитних історій для формування єдиної бази позичальників, що дасть можливість знизити частку прострочених та неповернених позик. Установлено необхідність прискорити процес формування потужних асоціацій, діяльність яких сприятиме розробленню та запровадженню єдиних правил поведінки на ринку кооперативного кредитування, професійних і технологічних стандартів діяльності кредитних спілок, підняттю іміджу та довіри до кредитних спілок; поставити одним із пріоритетних напрямів розвитку організаційної інтеграції формування єдиної саморегульованої організації кредитних спілок у формі всеукраїнської асоціації спілок.

Ключові слова: кредити, кредитна спілка, удосконалення, позика, гарантування, кооперація.

Предложены теоретические и практические рекомендации по усовершенствованию функционирования кредитных союзов в Украине. Определено, что для повышения конкурентоспособности кредитным союзам необходимо: изменить свою организационную структуру и управление рисками в соответствии с условиями экономики сельских территорий; участвовать в региональных и национальных инициативах, которые могут перерасти в кооперативные организации; внедрить на государственном и региональном уровнях системы стабилизации и финансового оздоровления кредитных союзов; создать систему страхования и гарантирования вкладов от финансовых рисков; инициировать создание бюро кредитных историй для формирования единых заемщиков, что позволит снизить долю просроченных и невозвращенных ссуд. Установлена необходимость ускорить процесс формирования мощных ассоциаций, деятельность которых будет способствовать разработке и внедрению единых правил поведения на рынке кооперативного кредитования, профессиональных и технологических стандартов деятельности кредитных союзов, поднятию имиджа и доверия к кредитным союзам; поставить одним из приоритетных направлений развития организационной интеграции формирование единой саморегулирующейся организации кредитных союзов в форме всеукраинской ассоциации союзов.

Ключевые слова: кредиты, кредитный союз, усовершенствование, ссуда, гарантирование, кооперація.

Theoretical and practical recommendations for improving the functioning of credit unions in Ukraine are offered. It is determined that to increase the competitiveness of credit unions need to: change their organizational structure and risk management in accordance with the conditions of the rural economy; Participate in regional and national initiatives that can grow into cooperatives, implement at the state and regional levels of stabilization and financial recovery of credit unions, create a system of insurance and guarantee deposits from financial risks, initiate the creation of credit bureaus to form a single database of borrowers, which will reduce the share of overdue and non-performing loans. The need to accelerate the process of forming strong associations, the activities of which will contribute to the development and implementation of uniform rules of conduct in the cooperative lending market, professional and technological standards of credit unions, raising the image and confidence in credit unions; to make one of the priority directions of development of organizational integration the formation of a single self-regulatory organization of credit unions in the form of an all-Ukrainian association of unions. It is proposed to intensify the introduction of the latest financial instruments, in particular such as savings certificates. Proven need to allow credit unions to raise funds on deposit accounts through the sale of savings certificates, these financial services for credit unions are currently unavailable and are not used in practice. It is necessary to open access for unions to foreign exchange transactions, which will contribute to the accumulation of additional assets, to form service infrastructure institutions that should provide services to credit unions. It is established that one of the main priorities for the development of credit cooperation in Ukraine is to gain a competitive position in the financial services market and ensure quality service to members of credit unions by expanding the range of financial services and ensuring their reliability.

Key words: credits, Credit union, improvement, loan, guarantee, cooperation.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Істотні зміни в економіко-правовій системі України, розвиток ринкового господарства, становлення різних форм власності, радикальна перебудова фінансово-кредитної системи потребують дослідження її складових елементів. У цих умовах значно збільшується роль кредиту в управлінні економікою, сформована національна кредитна система, і провідне місце в ній займають банки. Разом із тим в Україні набуло поширення кредитування населення небанківськими фінансовими установами, а саме кредитними спілками. Основними тенденціями розвитку кредитних спілок в Україні є високі темпи зростання основних показників діяльності, збільшення кількості підрозділів і нарощування резервного капіталу, що свідчить про зростання інтересу споживачів до цього сектору фінансового ринку та привабливість системи кредитної кооперації і мікрокредитування для середньозабезпечених верств населення завдяки їхнім певним перевагам над банківським кредитуванням, що зумовлює актуальність дослідження стану та

особливостей розвитку кредитних спілок як важливого складника ринку фінансових послуг для подальшого вдосконалення діяльності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спирається автор. Аналіз джерельної бази проблем становлення і розвитку кредитних спілок дав змогу виявити кілька напрямів у науковій літературі, відповідно до яких розглядається дана проблематика. Переважну кількість наукових робіт присвячено дослідженню розвитку певної кредитної спілки в контексті виокремлення послуг, які спілка надає своїм членам. Історичний аналіз становлення кредитних спілок здійснено в роботах І. Бекешіної, Т. Бровко, А. Овсянникової, у яких автори досліджують історичні етапи становлення кредитного руху. Дослідження становлення і розвитку кредитних спілок у світі здійснюють Т. Лемешев, Д. Сошенко та І. Ткаченко, визначаючи особливості розвитку кредитних спілок в окремій країні. В. Гончаренко, О. Луцишин, І. Ткаченко аналізують аспекти становлення кредитних спілок в Україні, виділяючи характерні риси істо-

ричних етапів та засади здійснення перетворень у сфері кредитних спілок. У роботах Р. Дацюк, Н. Ільїної та А. Оленчика здійснюється дослідження можливих інновацій у сфері розвитку кредитних спілок.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується стаття. Наукові дослідження лише частково аналізують проблематику становлення та особливостей розвитку кредитних спілок, здійснюючи аналіз лише окремих напрямів. Актуальність зазначених проблем, їх практичне значення та недостатня опрацьованість зумовлюють необхідність знаходження напрямів удосконалення розвитку системи кредитних спілок України.

Постановка завдання (формулювання цілей статті). Мета дослідження полягає в узагальненні та розвитку теоретико-методичних засад і розробленні практичних рекомендацій щодо функціонування кредитних спілок в Україні.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Для кредитних спілок України характерні високі темпи зростання основної діяльності й збільшення кількості підрозділів. Високі темпи збільшення кількості філій пов'язані, зокрема, з переорієнтацією кредитних спілок зі споживчого кредитування, у якому вони програють банкам, на інші види кредитів і роботу в сільській місцевості.

У 2019–2020 рр. серед головних викликів перед кредитними спілками постали питання забезпечення підтримки платоспроможності й ліквідності за умови виникнення системних фінансових криз або істотних змін ринкової кон'юнктури, а також забезпечення збалансованої регуляторної політики й упровадження реального саморегулювання.

Кредитні спілки в Україні розвиваються динамічно, однак ситуація на ринку також змінюється не менш динамічно: виникають нові виклики, пов'язані з конкуренцією з комерційними банками, у тому числі й іноземними, з їх надсучасними фінансовими та інформаційними технологіями,

високим рівнем професійної підготовки та значно ширшими, ніж у кредитних спілок, можливостями доступу до більш дешевих кредитних ресурсів і наявністю системи гарантування вкладів, яка підвищує рівень упевненості вкладників.

Удосконалення внутрішньої системи контролю у самих кредитних спілках можливо здійснити шляхом упровадження всіх необхідних внутрішніх положень та посадових інструкцій, стандартизації робочих процесів, інтеграції в них системних видів контролю, дотримання чіткої ієрархії та розмежування відповідальності. Із досвіду Німеччини можна рекомендувати запровадження правила обов'язкової наявності двох менеджерів із метою посилення взаємного контролю, який дає змогу правлінню функціонувати в разі відсутності когось із його членів. Дуже важливою є наявність сертифікованого стандартного програмного забезпечення з інтегрованою системою звітності. Німецький досвід свідчить також, що за чисельності співробітників у 20–25 осіб у спілці слід запроваджувати службу внутрішнього аудиту [4].

Для вдосконалення діяльності кредитних спілок необхідне розроблення належних механізмів стабілізації та контролю. Прикладом ефективного забезпечення стабілізації є досвід німецьких кредитних спілок, відповідно до якого за час існування стабілізаційного фонду та обов'язкових перевірок із боку регіональних асоціацій не було жодного випадку банкрутства кредитної спілки.

Для стабілізації сектору кредитних спілок України необхідно задіяти такі механізми:

- саморегулювання;
- система захисту депозитів;
- система внутрішнього контролю в самих спілках;
- підвищення ефективності зовнішнього контролю.

Удосконалення саморегулювання у кредитній спілці необхідне через те, що завдяки делегуванню частини повноважень, наприклад оперативного контролю, саморегулювній організації можна буде підвищити ефективність нагляду з боку державного регулятивного органу, який зможе

завдяки цьому зосередити основну увагу на стратегічних питаннях стабілізації сектору, займаючись розробленням правових норм, питаннями ліцензування та застосовуючи санкції, а виїзний контроль здійснюватиме в разі необхідності. Це є шляхом уникнення негативного іміджу кредитних спілок.

Створення системи захисту депозитів можливо реалізовуватися кількома шляхами.

По-перше, через фонд гарантування або страхування депозитів. Такий механізм обмежує негативні наслідки в разі неплатоспроможності кредитної спілки, але не дає змоги діяти на випередження, тобто не передбачає важелів попередження виникнення проблемної ситуації.

По-друге, через стабілізаційний фонд. Цей механізм попереджує неплатоспроможність шляхом санації на стадії, коли

виникає загроза втрати платоспроможності. Подібний шлях ефективний, але викликає проблеми, пов'язані з тим, що на нагромадження необхідних коштів у цьому фонді знадобиться досить багато часу [3].

По-третє, можливий комплексний підхід, який передбачає і страхування вкладів, і створення стабілізаційного фонду. Цей варіант, на думку дослідників, є оптимальним, але вимагає від кредитних спілок значних фінансових витрат, що відображено на рис. 1.

Необхідно підвищувати ефективність зовнішнього контролю як на рівні державного контролю, так і через незалежний аудит і контроль із боку самих членів спілок. Орган державного нагляду повинен мати ширші повноваження і застосовувати їх у вигляді попереджень, грошових штрафів, відсторонення органів управління, ану-

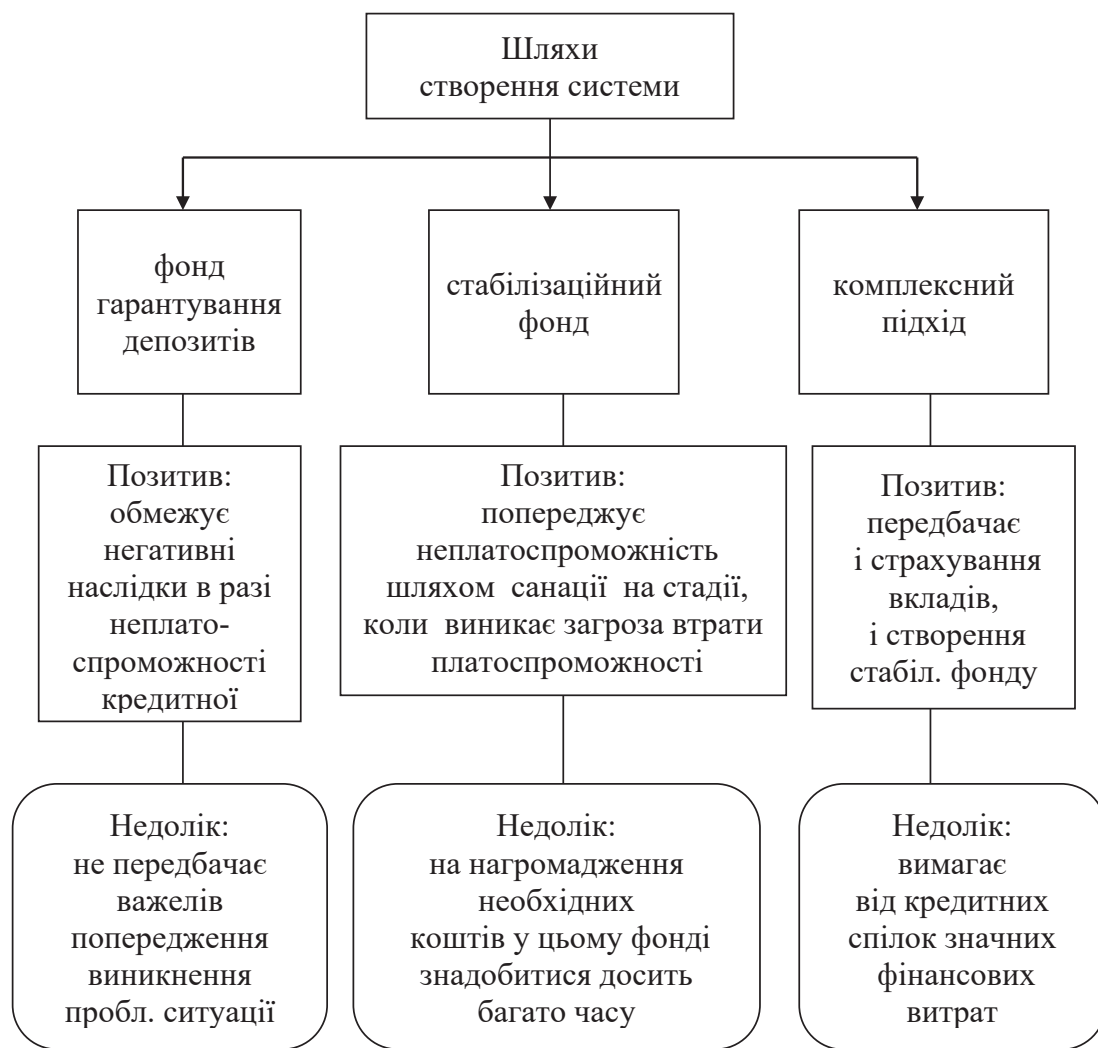

Рис. 1. Шляхи створення системи захисту депозитів кредитних спілок

лювання ліцензій та виключення спілки з реєстру фінансових установ. Він має застосовувати тести раннього попередження, перейшовши від формального контролю до комплексної оцінки стабільності та якості управління. Необхідно ввести контроль економічного стану кредитних спілок через групу незалежних експертів під керівництвом органу державного нагляду [1].

Конкурентна перевага кредитних спілок полягає у тому, що вони видають мікрокредити, мають певний досвід роботи з фермерами та видачею кредитів на підприємницьку діяльність на селі, володіють інформацією про сільських клієнтів, їхню кредитну історію, можуть застосовувати технології надання кредитів без забезпечення, створювати позикові кола.

Необхідно брати участь у регіональних і загальнодержавних ініціативах, створюючи кооперативні структури другого рівня. Стати конкурентоспроможними спілки можуть, лише будучи частиною повноцінної системи кредитної кооперації. Участь у цій системі дасть можливість:

- створити гарантійний фонд;
- знизити операційні витрати;

- надавати повний набір банківських послуг на тому ж рівні, що й банки;
- збільшити фінансові ресурси в секторі;
- брати участь у донорських програмах рефінансування, які надають кошти для кредитування економіки села, та забезпечити стабільний і сталий розвиток.

На початку 2009 р. в різних кредитних спілках спостерігався різний відсоток заяв їхніх членів на дострокове розірвання договорів. В умовах панічного настрою населення по відношенню до фінустанов Держфінпослуг видав наказ про заборону дострокового розірвання депозитних угод, насамперед для того, щоб забезпечити можливість кредитних спілок розраховуватися по своїх операціях і не збанкрутувати. У деяких спілках відчули зменшення притоку клієнтів, тому частину співробітників відправляють у відпустку. Відмінність банківського кредитування від кредитування спілок у тому, що перші видають кредити своїм клієнтам під більш жорсткі умови [2].

Сучасний стан фінансового ринку зумовлює значну конкуренцію, що вимагає реформування системи кредитних спілок, що відображено на рис. 2.

Рис. 2. Напрями реформування системи кредитних спілок

Основними негативами у розвитку кредитних спілок України, які потрібно змінити, є:

- якість руху через велику кількість слабких кредитних спілок та порушення кооперативних принципів у діяльності значної кількості кредитних спілок;

- ринкове позиціонування (структура кредитного портфеля, процентні ставки, політика формування та управління активами та пасивами, упровадження нових видів послуг та ринкових інструментів, наявність узгодженої довготермінової ринкової стратегії);

- фінансове управління (необхідне сервісне супроводження, наявність механізмів підтримання фінансової стабільності кредитних спілок та гарантування вкладів їхніх членів, ступінь системної інтеграції кредитних спілок у режимі саморегулювання).

Для підвищення конкурентоспроможності кредитним спілкам потрібно:

- змінити свою організаційну структуру й управління ризиками відповідно до умов економіки сільських територій;

- залучати довгі і дешеві ресурси;

- брати участь у регіональних і національних ініціативах, що можуть перерости в кооперативні організації.

Конкуренція кредитних спілок із банками матиме сприятливі наслідки для учасників економіки сільських територій (сільських господарств, малих підприємств):

- доступ до банківських послуг у сільській місцевості;

- якісні послуги;

- нові адаптовані ощадні і кредитні продукти;

- зменшення відсоткових ставок;

- участь у кооперативних кредитних установах.

Удосконалення систем кредитних спілок має враховувати розмір вступного внеску, розмір членського внеску, розмір відсоткової ставки як різновид ціни за послуги кредитної спілки. Тому необхідно вирішити проблему узгодження інтересів шляхом формування ефективної цінової політики. У цій політиці вступні й членські внески

розглядаються як ціна права бути членом кредитної спілки й отримувати її послуги, а відсоткова ставка – як ціна за користування кредитом, який надається на умові договору та в переважній більшості вимагає наявності поручителів [4, с. 9].

Необхідне вдосконалення цінової політики, оскільки вона суттєво впливає на результати діяльності будь-якої організації, що займається виробництвом продукції або наданням послуг. Вивченню цього питання приділяється багато уваги як у фундаментальних теоретичних дослідженнях, так і у прикладній економічній науці.

Найбільш прийнятним методом ціноутворення, що враховує специфіку роботи кредитних спілок і відповідає основній меті їх створення, є метод ціннісного ціноутворення. За цим методом основним чинником ціноутворення вважають не витрати виробника, а сприйняття товару покупцем. Головна ідея такого підходу полягає у порівнянні покупцями переваг покупки та витрат на неї. Реалізація цього методу здійснювалася за допомогою так званої двоповерхової ціни, сутність якої розкривають С. Орен, С. Сміт і Р. Вільсон. За такого підходу ціна складається з двох компонент: фіксований складник – за право зробити купівлю і поодиначна ціна – за кожен одиницю придбаного товару [3].

Під час розроблення фінансової політики кредитна спілка повинна врахувати, що їхня діяльність підвладна різним видам ризиків, які можуть вплинути не лише на подальше функціонування, а й на саме існування кредитних спілок. Ризик для кредитної спілки – це ступінь можливості того, що настануть обставини, за яких кредитна спілка може понести збитки, спричинені кредитами, а також операціями, пов'язаними із залученням коштів. Усі види ризиків взаємопов'язані і здійснюють певний вплив на діяльність кредитних спілок. Важливим завданням діяльності кожної спілки є досягнення оптимального співвідношення між прибутковістю та ризикованістю операцій. У зв'язку з тим, що основну частину прибутку спілки отримують від

своїх позичкових операцій, то стає очевидною важливість мінімізації і запобігання кредитному ризику. З одного боку, кредитна спілка може втратити частину доходу через неповернення позики і відсотків, з іншого – через недодання.

Висновки з цього дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Таким чином, для вдосконалення діяльності кредитних спілок необхідна система захисту вкладів, яка здійснюватиметься шляхом страхування депозитів. Це

є інноваційною схемою гарантування вкладів членів кредитних спілок, яка у більш зрілих системах, котрі мали у своєму розпорядженні довгий час для еволюційного розвитку, не є поширеною, але довела свою ефективність у країнах Східної Європи і оптимальна для умов України, оскільки дає змогу за досить короткий проміжок часу за рахунок установлених законодавчих вимог стосовно капіталу та процедур страхування забезпечити високий рівень гарантій вкладникам кредитних спілок.

Список літератури:

1. Бублик Є.О. Небанківський сектор кредитного ринку України: вектори піднесення. *Український соціум*. 2017. № 1(60). С. 97–107.
2. Волкова О.Г. Кредитна діяльність кредитних спілок України. *Економіст*. 2012. № 9. С. 45–46.
3. Волкова О.Г. Система кредитної кооперації України: сучасний стан та напрямки розвитку. *Фінансова система держави: проблеми та перспективи розвитку*. Київ : ДКС Центр, 2012. С. 18–21.
4. Гавриленко О. Кредитні спілки в Україні: проблеми розвитку та умови підвищення ефективності управління діяльністю. *Вісник економічної науки України*. 2007. № 1. С. 7–9.

References:

1. Bublyk Ye.O. (2017) Non-banking sector of the credit market of Ukraine: vectors of uplift. *Ukrains'kyj sotsium*, no. 1(60), pp. 97–107.
2. Volkova O.H. (2012) Credit cooperative system of Ukraine: current state and directions of development. *Finansova systema derzhavy: problemy ta perspektyvy rozvytku*, no. 3, pp. 18–21.
3. Volkova, O.H. (2012) Credit activity of credit unions of Ukraine. *Economist*, no. 9, pp. 45–46.
4. Havrylenko O. (2007) Credit unions in Ukraine: problems of development and conditions for improving the efficiency of management. *Visnyk ekonomichnoyi nauky Ukrayiny*, no. 1, pp. 7–9.